

DEN NORDISKE MODEL – DANSK SPROG I EUROPA

JENS CRAMER

Jeg vil i dette foredrag beskæftige mig med internationalisering koncentreret om to forhold. For det første vil jeg prøve at vise, at det eksisterende nordiske kulturelle samarbejde kan frugtbar gøre EU's uddannelsesmæssige handlingsprogrammer. For det andet vil jeg se på de problemer, som internationaliseringen kan få for de nordiske nationalsprog. Jeg nævner her fortrinsvis tendenser i Danmark, da vi er det eneste EU-land. Min baggrund for at ytre mig herom er – ud over min universitetsstilling i nordiske sprog et årelangt arbejde med nordiske samarbejdsforhold inden for undervisning, forskning og administration og erfaringer fra ERASMUS-programmet.

Den moderne dannelsesrejse. Et af de mest positive træk i de seneste års uddannelsespolitik har været den voksende internationalisering. Nu skal studenterne og vi – ligesom for århundreder siden – tage på *dannelsesrejse* udenlands. I og med at mange nationale karakteristika ændres, eksporteres og importeres i et stadigt hurtigere tempo, er det den kulturelle strukturalisme, der hersker. Fx er Danmark ikke en selvberørende national enhed, men indgår i et komplekst, kulturelt netværk med andre kulturer. Dannelsesrejsen går som regel til Europa, der nu er blevet det ny dannelsesrum som 90ernes unge skal konfronteres med. Dannelse er blevet europæisk opdragelse og den europæiske dimension i uddannelserne understreges gang på gang af EU. Men vi ved jo strengt taget ikke, hvad Europa er. Den er blevet kaldt en geografisk enhed, en religiøs

enhed, en historisk enhed. Men Europa er jo ingen af delene. Europa er en kunstig konstruktion skabt i geografitimerne, i historietimerne, i politikken, i dansktimerne. Så når det interne politiske apparat i EU forsøger at kalde den økonomisk-politiske enhed, som de 13 (eller hvor mange det bliver efterhånden) medlemslande udgør, en enhed – en europæisk enhed, så glemmer de i det europæiske dannelsesrum alle andre: Øst- og Mellemeuropa og de fremmede kulturer (flygtninge, gæstearbejdere) i Europa. Og de glemmer Norden. De glemmer, at Europas enhed ligger i dets mangfoldighed og forskellighed.

Uddannelsesprogrammerne. Som følge af EUs uddannelsesprogrammer har dannelsesrejsen aldrig været så planlagt og formaliseret som i 90ernes Europa. Dannelsesrejsen er reduceret til uddannelsesrejse, hvor studenterne er på skoler og hvor indholdet af deres studier allerede på forhånd er fastlagt i læseplanerne. Dannelsesdimensionen i programmerne er fraværende. Tendensen er assimilation, harmonisering, ensretning og åndløshed. Maastricht-traktaten fra 1992 giver – i modsætning til Rom-traktaten – EU politisk kompetence på uddannelsesområdet. Men allerede inden 1992 havde man dog igangsat uddannelsesprogrammer. Det startede i 1986 med COMETT (samarbejde på det teknologiske område) og i 1987 med ERASMUS (samarbejde om fremme af studentermobilitet m.v). SOCRATES fra i år skal entydigt fremme den europæiske dimension i de højere uddannelser. Af særlig interesse for bl.a. Polen er TEMPUS (1990 om tværeuropæisk samarbejde).

Begrundelsen for denne europæisering af uddannelserne er tæt forbundet med den økonomiske udvikling i EU og med den økonomiske konkurrence uden for EU. EU-studenter skal studere i et andet EU-land for at det indre marked kan fungere og for at EU i fremtiden vil være konkurrencedygtig. Og selv om Kommissionen i et memorandum fra 1991 fastslår, at man skal værne om og bevare den kulturelle forskellighed – så tales der om den europæiske identitet og om den europæiske dimension i ental – som om det var noget, der lå fast én gang for alle. Man taler kun om identitet i tider, hvor man trues. Hvad ville SOCRATES og ERASMUS AF ROTTERDAM selv sige? Jeg er sikker på, at dannelsesrejsen reduceres til den uddannende rejse og at det internationale nemt bliver til ensretning og effektiv viden – og ikke til en integreret dimension af tilværelsen. Når jeg alligevel slår et slag for at vi bruger disse programmer, så er det, for at vi, ved at bruge dem kan præge dem, således at vore studenter kan drage ud for at møde den mangfoldighed og forskellighed som Europa er og bliver. Ved vores hjælp kan europæisk opdragelse blive opdragelse til at se, bevare og udstå forskelle – europæisk opdragelse bliver opdragelse til multikulturel mangfoldighed.

Den nordiske model. Og så tror og håber jeg også, at det allerede eksisterende nordiske samarbejde kan frugtbar gøre det europæiske samarbejde. Jeg tror, at man kan bevæge det europæiske rum gennem en nordisk indsats, så vi får en internationalisering, der er bredere – og som ikke lægger slør over forskelligartethederne i Europa. Mod forventning er Norden og det nordiske samarbejde nemlig ikke en uddød størrelse i disse tider med øget EU-samarbejde og magtkoncentration i Bryssel. Vi har tværtimod oplevet en renaissance for det nordiske. Så sent som for et par måneder siden foreslog Finlands tidligere udenrigsminister Paavo Väyrynen et alternativ til EU, kaldet Nordiska Gemenskapen. Måske er det udtryk for en tendens til at små enheder står sammen, når de bliver del af større enheder.

Nordiske aktiviteter. Der er flere samnordiske aktiviteter end man umiddelbart skulle tro. Jeg koncentrerer mig kun her om uddannelse og forskning. Der er fornylig lavet en overenskomst om lige adgang til de videregående studier i Norden, der er forskersamarbejde (NORFA) og et antal af institutioner: Nordisk sprogsekretariat, Nordisk sprog- og informationscenter, forskellige kurser og nordiske institutter for atomfysik, folkedigtning, Asiensforskning, kriminologi og marinbiologi. Og jeg kunne fortsætte. To som især er relevante i vor forbindelse er de nordiske sprog- og litteraturkurser, som hvert år afholder kurser i nabolandsprog – og som for et par år siden er blevet udvidet til også at inddrage studenter fra ikke-nordiske lande. Således var en polsk student i sommer i Trondheim. Og NORDPLUS, hvor det store netværk NORDLIKS omfattende alle nordiske institutter i Norden har stor succes – på det seneste er der søgt samarbejde med landene omkring Østersøen.

I det samarbejde, som jeg kender til i Norden fungerer det på en anden måde end i Europa. Det er naturligvis først og fremmest mindre bureaukratisk og man tager det alvorligt det med at øge forståelsen mellem landene. Også i Norden findes jo flere selvstændige kulturer og en naturlig erkendt forskellighed. Som der naturligvis er konflikter i. Men der er også et kulturelt samarbejde og en gensidig påvirkning og ikke-låste mønstre. Nordisk internationalisering handler nemlig ikke om assimilation (som de sammenstukne vine blandet af råvarer fra forskellige EU-lande), men om at bevare forskellene i identitet og kultur. Her har samarbejde intet at gøre med kulturel udligning, men med gensidig påvirkning.

Et af problemerne for EUs uddannelsesinternationalisering skyldes, at den hviler på en tradition fra første halvdel af 1800-tallet, nemlig den europæiske elitære uddannelse og den snævre elitekultur. Denne kultur afløstes i Norden allerede i slutningen af sidste århundrede af den nationale folkelige kultur. Det er elitekulturen EUs programmer prøver at vi-

dereføre ved at harmonisere. Men det er jo gennem den lokale basis-kultur, at folkeslag og nationaliteter føler samvær og sammenhold. Der er mere åbenhed i den nordiske model. Her er der folkelig deltagelse i de politiske beslutningsprocesser (fx var der jo folkelig debat og beslutning om EU), der er kort afstand mellem det folkelige og intelligensen. For Nordens folk er det folkelige – og det ses i samarbejdet – mere end en etnografisk kuriositet. Og dette skyldes folkeligheden. Fx i Danmark satte Grundtvig jo folket i centrum. Denne folkelige kultur præger Norden og kan være med til at frugtbar gøre det internationale samarbejde i Europa.

Alt er naturligvis ikke godt i Norden. Selvfølgelig er vi fleksible, tolerante. Men vi er osse anarkistiske og indiskrete. Og så er vi nok osse for selvcentrerede. Vi har selvfølgelig osse en berøringsangst over for de andre, som skyldes vores diskrete, men massive selvglæde, som oftest bygger på helt forkerte opfattelser af hvordan udlændinge er – og forresten osse om, hvad der er typisk dansk og nordisk. Vi er af Uffe Østergaard (Europas Ansigter) blevet sammenlignet med en firelænget gård, der ser ret lukket ud. Den er åben indadtil for dem, der er med. Men den har det med at være lukket for dem, der ikke hører til. Men – som han siger – vi er nu ved at være klar over dette, for det passer ikke rigtigt med vores billede af os selv: For vi synes osse, at vi er lidt bedre end andre. Men det er min påstand, at hvis vi lukker døren op, så kan den nordiske identitet være model for internationaliseringen, vejen til international samarbejde uden opgivelse af den nationale identitet.

Der skal sikres en national, kulturel og økonomisk selvudfoldelse, som igen bygger på gensidig respekt og en form for ydmyghed. Der skal findes en *modus vivendi*, der udjævner de gamle spændinger – uden at de gamle kulturer skal afstå noget af deres formelle integritet. For de nationale kulturer skal være ligeberettigede. Det, som det drejer sig om, er en nedtoning af nationalstaten med en regional dynamisk prioritet. Og et globalt ansvar. Noget som Norden måske kan lære Europa og som kan befrugte de europæiske identiteter – i flertal. Brug den nordiske model: Så er der intet til hinder for internationalisering.

DET DANSKE SPROG OG INTERNATIONALISERINGEN

Jeg vender mig herefter imod Danmark for at komme med nogle bemærkninger om det danske sprogs problemer i denne internationaliserings tidsalder. Bemærkningerne kan gælde alle nordiske sprog, men jeg koncentrerer mig om/eksemplificerer med dansk sprog.

Uanset hvordan internationaliseringen bliver udmøntet er der mange problemer knyttet hertil og mange forhold det er fornuftigt at være opmærksomme på. Lad mig dog slå fast at uanset mine kritiske bemærkninger – så er den voksende internationalisering det mest positive træk i de seneste års uddannelsespolitik.

Takket være de store bevillinger fra EU og Nordisk Ministerråd har mange af vore studenter studeret i udlandet. NORDPLUS- og ERASMUS-ordningerne har jo betydet, at studenterne kan gennemføre op til et år af deres afsluttende studier eller forskeruddannelse ved det udenlandske universitet, der er mest relevant og spændende. Som i dannelsesrejsernes barndom går rejsen oftest sydpå, selv om jeg mener, at der er ligeså meget at hente mod nord, vest og øst.

Den internationale dimension i det danske uddannelsessystem er blevet godt indarbejdet takket være universiteternes fleksibilitet. Der er altså kun få problemer for danske studenter, når de skal have meritoverførsel fra studier i Europa og Norden til hjemlige eksaminer. Så vidt så godt. Hvad der er mere relevant i denne forbindelse er, at det er uhyre vigtigt for os at tiltrække studerende fra udlandet til de danske universiteter. Det sker i øjeblikket i alt for ringe grad. Man kan så spørge om det – *for det første* – skyldes den danske forsknings kvalitet og dens afsmitning på uddannelserne, at så få kommer. Det tror jeg nu ikke. Vi har en god tradition for en udmærket grundforskning. Problemet er naturligvis, at en omfattende grundforskning kræver store resurser. Så måske skulle vi satse på et internationalt forskningssamarbejde med arbejdsdeling her. Det ville være billigere og ville fremme forskningsinternationaliseringen. Her tror jeg, at vi, som anbefalet i EUs programmer i Norden skal satse på den anvendelsesorienterede forskning – også fordi det nok ville tiltrække flere udenlandske studerende. Vi har i Danmark ikke haft en politik på dette område. Jeg mener, at vi skal sikre os, når vi promoverer enkeltprojekter, at vi sørger for, at en uddannelsesmæssig basis, der kan sikre den fortsatte vækst, er til stede. Forskningens kvalitet er ikke den, der holder udlændingene tilbage. Men Danmark skal internationalisere sin forskning for ikke at blive forskningsmæssigt og dermed uddannelsesmæssigt isoleret. *For det andet* kan man så spørge om, hvordan det står til med internationaliseringen af og i de danske uddannelser. Hermed mener jeg, om de er tilrettelagt sådan, at de er internationalt orienterede, om de inddrager internationale forhold og dermed tiltrækker udenlandske studerende. Her mener jeg, at de danske universiteter mangler en del. De er og skal naturligvis være dybt forankret i dansk tradition og kultur, men de er overdrevent centreret om danske forhold med det resultat, at vi isolerer os. Muligvis er dette en uretfærdig

kritik, men det er vigtigt at betone dobbeltheden i uddannelserne: At bevare særpræget, men se dem i globalt perspektiv.

At vi har vanskeligt ved at tiltrække udenlandske studerende skyldes nok især – for det tredje og væsentligste – at de udenlandske studerende har naturlige og voldsomme problemer med dansk sprog. For rigtignok er der jo kun få grunde til for en udenlandsk student at lære sig dansk. Medmindre altså, at de studerer dansk. Men de er jo forholdsvis få. Jeg finder det vigtigt, at vi løser dette sprogproblem og intensiverer arbejdet med at få udenlandske studenter på studieophold i Danmark. For nu, da studentermobiliteten øges, så kommer søgningen til at ligne den, vi især kender fra USA: De gode studenter vil naturligt søge mod de læreanstalter, hvor *deres* fag drives bedst muligt. På et sprog de forstår. Det betyder at universiteterne klassificeres. Og her har de små lande et problem. Også Danmark. For problemet er, at strømmen jo lettere vil gå til universiteter, som befinder sig i lande, hvor man bruger de internationale videnskabssprog. Som min gamle dekan Ole Høiriis Nielsen har sagt: „De danske universiteter kan derfor let komme til at tilhøre 2. klasse i Europa, da sprogproblemet forstærker kvalitetsproblemet.” De fleste udenlandske studerende får naturligvis et kursus i dansk. Men det er som oftest kort – for kort.

Man kunne så spørge om undervisningen på de danske universiteter skulle foregå på udenlandsk, som kredse i vort Undervisningsministerium har foreslået. Således at udenlandske studerende tiltrækkes. Og det er da osse sket visse steder, netop for at gøre det danske universitetssystem mere konkurrencedygtigt med udlandet. – Og måske især fordi de europæiske universiteter på lidt længere sigt jo forventes at blive en del af en større europæisk enhed med arbejdsdeling mellem læreanstalterne, hvor forskningen og dermed undervisningen samles i miljøer for at styrkes. Fordi vi jo nationalt ikke kan satse på alt. Så: Hvis vi skal være med i denne proces, skal der så satses på et sprog, som ikke blot nordisk-folk forstår?

Skal vi med andre ord gøre som i middelalderen, hvor latin var fællessproget og finde et fælles videnskabssprog, som fx kunne være engelsk? Og hermed afskaffe dansk. Er problemet så ikke løst? Og er det i virkeligheden ikke det, der allerede sker, når forskerne skriver deres artikler på engelsk? Man kunne sige, som man sagde for 40 år siden: Om grønlandsk. Der er så få, der taler det. Lad os afskaffe det!

Jeg er nu langt fra sikker på, at det er den vej vi skal gå. Dansk skal også – som de andre nordiske sprog – være et sprog, som man skriver videnskab på. Jeg mener, at vi fortsat skal bruge dansk sprog og at dansk skal vedligeholdes videnskabeligt. For dansk bruges jo i store dele af den danske forskning og væsentligere i den forskningsfunderede folkeoplys-

ning, som de sidste 100 år har været en så central del af vor kultur. Og nye begreber er osse bragt på danske ord ved import eller selvstændige orddannelser. Jeg tror, at det kan lade sig gøre med dansk bedre at udtrykke de samme tanker end på engelsk. For os. Jeg ved godt, at det er nemmere for forskerne at skrive i en fagterminologi på udenlandsk – og som er langt mere præcis end dansk.

Men det er ikke sagen. Vi skylder dansk det. Og studenterne har osse krav herpå. Og hvis vi endelig vil opgive dansk – så skal vi *vælge* at gøre dette – og ikke blot opgive det ved at vi i overivrig internationalisering forsømmer vort sprog.

Og så er der én påstand mere. Trods det, at den samlede viden bliver større ved at man opererer inden for ét sprog, så er det nu sværere at slå igennem forskningsmæssigt, når formidlingen skal *tænkes* på et fremmedsprog, end det er, når man kan bruge sit modersmål. Så kan man altid oversætte bagefter.

Og så er der jo osse ét yderligere problem ved denne form for internationalisering: Det er selvfølgelig fristende at tænke sig store centrale institutioner, der har monopol på en bestemt forskningsgren. Hvis nu Historie skal drives fra München og Kunsthistorie fra Rom eller Athen. Hvad så med Danmarkshistorien? Og ville vi være tilfreds med at dansk malerkunst på denne måde blev usynlig?

Jeg ved godt, at internationalisering kan opfattes på den måde, at vi allesammen sprogligt og kulturelt skal være tyskere eller hollændere. Det er jo rationelt. Og så gør det jo ingenting, at vi opgiver dansk sprog eller undgår at forny sig. Det dør jo af sig selv.

Men jeg har prøvet at understrege, at internationalisering osse kan opfattes som gensidighed og bevarelse af egenart. Så min løsning er, at jeg synes, vi skal skabe bedre kanaler for at danske ideer og tanker hurtigere og mere effektivt spredes internationalt – og kanaler for at udenlandske ideer og tanker når os hurtigere og bliver bearbejdet i den danske kultur. Så udnytter vi særpræget og forskelligheden og gør os synlige i den internationale dialog frem for at reducere vort særpræg til en boble i det store europæiske kulturhav. Vi må få udenlandske værker oversat til dansk, så de kan indgå i vor debat. Vi må aktivt sprede dansk kultur. Det er dyrt, men fordelene er, at debatten foregår på dansk. Tidligere har vi blot passivt kunnet lade det sive til dansk. Men da var vort sprog ikke til debat.

Med grænsernes forsvinden er denne universielle udbredelse af dansk sprog ikke længere en selvfølge. Vi må derfor vurdere om vi vil betale prisen for fortsat at hævde vort sprog offensivt over hele linjen eller vi vil lade markedet afgøre dets skæbne uafhængigt af de andre landes statstilskud.

Konklusion Derfor må vi føre en mere aktiv sprogpolitik, som kan styre udviklingen. Som Erik Hansen påpeger i SPROG I NORDEN 1992 må vi i vor sprogpolitik lægge vægt på, at den er ekstrovert, dvs. beskæftige os med sprogets status i forhold til omgivende nationalsprog. Det er uvant at tænke på denne måde, men det er nødvendigt at vi får en diskussion om det.

Det er nødvendigt, at vi fører en bevidst og aktiv sprogpolitik, fordi dansk bliver trængt. Vi skal diskutere og afgøre hvilke domænetab, der er acceptable og hvilke ikke er. Vi skal afgøre om dansk skal være andet end en kuriositet. Ellers ender det, som det var ved at ende i Grønland. Jeg synes egentlig, at vi skal være taknemmelige for, at dansk er under pres – og at EU driver en grov sproglig imperialisme over for de små sprog. For i Norden er der et godt eksempel på, hvordan grov politisk, kulturel og sproglig imperialisme virker på små samfund. Vi ved hvilken rolle det danske sprog har spillet i den færøske historie. Men der er ingen steder i Norden, hvor det oprindelige sprog har holdt sig så godt som netop der. Færøerne er det bedste eksempel i Europa på et tosproget samfund. Alle færinger taler dansk. Men der er ingen tvivl om hvad der er deres modersmål. Og har man blot besøgt landet to gange før, så nægter de herefter at tale dansk til een.

Når man har sit sprog i fred, tænker man ikke over det. Men når det mobbes, forsvarer vi det. Derfor skal vi gøres mere bevidste om sproget. Og bevare og udvikle det. At vi så bliver tosprogede rent praktisk – er kun en fordel.